

SLAVJAN.

Časnik slovstven i uzajemen za Slavjane književne i
prosvětljene.

Vreduje i na světlo dava Matija Majar v Celovcě (Klagenfurt).

Číslo 9.

Izhadja desetput v létě po jednoj cěloj listině i
velja s poštninoj 3 fiorinte ali 2 rublja.

1875.

Како изгледа обче-славјански књижевни језик?

Великі народі імају нѣколко наречіј па само једен књижевен језік, тако іма і великі славјански народ нѣколко наречіј і мора необходимо добіті једен обче-славјански књижевни језік, ктері се нам іздѣла і ізобразі недвојбено наравним путем в недалеком времені. Да се то згоді, мамо списоватељи списоваје держаті се слѣдечіх правіл:

Пишімо како до сада в наречјіх, то је, на досадајніх књижевніх језіках, Словенці по словенски, Хорваті по хорватски, Срби по сербски, Болгарі по болгарски, Чехі по чески, Словакі по угорско-словенски, Пољакі по пољски, Русі по руски — все, што је намѣњено за људство само једнога појединога племена, на примѣр молитвене і побожне књи́ге, народне пѣсни і приповѣдке і тѣм подобна, онда књи́ге намѣњене људству вѣдечко не образованому, не штудіраному, то је, књи́ге списане само по опіту (empirisch) без високога научнога доказовања і разлаганја.

Књи́ге строго вѣдечко списане і намѣњене вѣдечко образованім Славјанам веѣх племен славјанских се імају списоваті обче-славјанским књи́жевнім језіком.

Ако бі пако нѣкто хотѣл списаті і на свѣтло издаті строго вѣдечку, научну, велику і драгу књи́гу на једном од досадајніх славјанских књи́жевніх језіков, на примѣр на словенском, хорватском, сербском, болгарском, ческом језіку, може то свободно учиніті, па препричал і освѣдочил

се буде, да се такіх строго вѣдечкіх кніг спісаніх в до-
садајніх племеніх кнѣжевніх језіках не разпрода толіко,
да бі тіскаріна і бумага (папір) доплачала се. Само да то
скусі; ілірско-словенска пословица гласі: Тісто учи, кі
твердо і сухо молчі.

Обрачајмо какоколі хочемо, јіначе не можемо обер-
нуті, него да сі ізберемо рушчину за обче-славјанскі кнѣ-
жевні језік.

Рушчина је очень ізверстен і јако богат језік, богат
словамі і словнічкімі обдобрамі (grammatikalformen), она је
тако рекуч, жіва старославјанишчина, она іма далеко нај
богатѣјше словство (літературу) в цѣлом славјанствѣ, она
је уже дѣјствітельно упельана за кнѣжевні, урадні і служ-
бені језік по огромно пространом свѣту руском в Европѣ
і в Асіји; веч од 50 міліјонов Русов-Славјанов се служи
рушчине в задевах особніх, јавніх і державніх, в урадах,
в ніжјіх і вишјіх учілішчах. Ніједен од осталих славјанскіх
кнѣжевніх језіков се ніті із далека не може прісподобіті в
том рушчинѣ.

Ако спісователь рускі спісује само за Русе, нај піше
чісто по рускі како до сада, ако пако намѣрава пісати
разумльиво всѣм вѣдечко образованім Славјанам обче-слав-
јанскім кнѣжевнім језіком, нај піше опет по рускі і нај
спремѣні само двѣ вешчі, двѣ речі: нај ізоставља ізлішні
„ъ“ — і нај не случује „ј“ (й) і „ь“ с гласнікамі в једну
пісменску сліку, него нај піше те двѣ пісмені по себѣ.

Первіч нај ізоставља пісме „ъ“. Лагльјега дѣла ні,
како ізостављати ізлішно „ъ“; то пісме стої само, да простор
занима, је само како пето коло на возѣ; Славјане неруске
пак мѣша, јербо нерѣдко місле, кто вѣ, кака глобока фі-
лософичка тајна је в том пісмені скріта, јер се скоро вса-
кому на согласнік ізхадјајучему рускому слову пріставља;
ізостављајем тога ізлішнога пісмена бі се рушчина јако
прібліжала обче-славјанишчинѣ. Ізоставіті „ъ“ в кнѣгах
рускіх строго вѣдечкіх, ні нічеса невідьенога, то је учініл
уже рускі професор г. И. Бодуэн-де-Куртене в својей
кнѣгѣ: Опыт фонетики Резьянских говоров. Та кнѣга је
Славјанам особіто занімива по тому, что на двојні способ

дѣјствително каже славјанску узајемност, тѣм да г. професор рускі ізјискује і пописује нај западнѣјше југославјанске говоре људства, онда да в својеј књиѣ изпушчајуч „ѣ“ се знатно приближава обче-славјанскому књижевному језіку. Живіл многаја лѣта му кличемо із Словеније!

Другіч, да се пишеть писмѣни „ј“ (й) і „ѣ“ оддѣљено всако само за себе і да се не случујетѣ с чистімі гласніками в сложене писменске подобе (слике) я, ѣ, и, ю. То бі се учініло таколе:

Чісті гласнікі су а, е, і, о, у,
мѣсто стојечіх в почетку сілабе я, е, и, —, ю,
бі се писало ја, је, јі, јо, ју,
то је на примѣр мѣсто: яворъ, едва, искра, югъ, бі се писало: јавор, једва, јіскра, југ; далѣје
мѣсто стојечіх по согласніку я, ѣ, и, —, ю
бі се писало ѡа, ѡе(ѣ), ѡі, ѡо, ѡу,
на примѣр мѣсто: ко-ня, по-ле, ко-ни, ко-ню бі се писало: ко-нѡа, по-лѡе, ко-нѡі, ко-нѡу. Писме „е“ бі се ізговарѡало како „э“ і подоба „э“ бі однадла, како ізлішна.

То біло бі все, по тој малічкості бі начиніла се красна, богата і велічанствена рушчіна књижевнім језіком обче-славјанскім. —

Словнічне обдобе руске су тако ізверстне, да ні потрѣба нічеса на нїх спремѣнјеваті, оне су дѣјствително уже обче-славјанске; словарно (лексікално) су вса прістно руска слова заједно і обче-славјанска, само нїх нѣколіко тудїх, нїх десет алі двадесет, бі се в кнїгах вѣдечкіх могло случајно надомѣститі с словамі чісто славјанскімі на примѣр, да бі се ставіло: новіне мѣсто газете, часнік, дневнік, теднік алі мѣсечнік мѣсто журнал, всеучілішче мѣсто універсітета, управітель мѣсто діректор, цеста мѣсто шосѣ, дно, земљішче алі основа мѣсто грунт, згодовіна мѣсто історіа, земљевід мѣсто карта, земљепіс мѣсто географіа, тіскарніца мѣсто типографіа, народ, народност мѣсто нація, націоналност і јешче нѣктера слова.

Гледи бесѣднѣ (stil) је нам Славјанам потрѣба само назіті, да пішемо једнодухо і просто в краткіх повѣдах

(Sätzen) не пако нѣкако високо, завіто і надуто в долгих уметно заплетених періодах, і да се не служимо непотрѣбно і пречасто статних імен, особито невідльвних (abstraktnih); всакі род слов годит се славјаншчинѣ болѣ него статна імена невідльва. В обче речено списују списователи всѣх славјанских племен доста лѣпој легко разумльивој бесѣдној, мед рускіми кнѣгами јих је много списаних такој лѣпој бесѣдној, да се она всѣм правом може іменовати бесѣдној кнѣжевној обче-славјанској. Тако всѣм вѣдечко образованим Славјанам легко уметно списане кнѣге не можемо овдѣ навадѣати, ми спомѣнимо само на примѣр кнѣгу г. Сергѣя Соловьева: Общедоступныя чтенія о русской исторіи, онда статьи од различных списователей в кнѣгах: Этнографическаго сборника. Санктпетербургъ ітд. ітд.

Како би пако славјанским списователем неруским надлежало списовати, да се благополучно сложимо в обче-славјанском кнѣжевном језикѣ, о том в слѣдујучем числѣ.

О вѣлах. *)

Из Чернегоре.

Нај предје је било људіј, који су се с вѣлами і женилі. За једнога како приповѣдка, тако пѣсна народна каже, да се је с вѣлој оженіл і да је с нѣој імел три сине і четіри шчері; а ево пѣсме, коју сем чул од једнога старога мужа іменем Петра Занкова, који знаде много народне умотворіне.

Захвали се ¹⁾ Дјуро Барјактаре

на Медуну у Куче кржаве,

да се нігда оженіті нечѣ

ніт с Влахінјом ніті с Туркінјом,

како Комском вѣлом загоркінјом.

То зачула застарала мајка,

па говорі Дјуру Барјактару:

*) Вѣле, по словенскі: бѣле жене, жалікжене, частігльвѣ жене бѣле су в древних, предхрїстјанских временах учітельце одгојітельце і владічце народа славјанскога. ¹⁾ Похвали се.

„Чу лі мене, о мој сінко Дјуро!
„ніко до сад ніје на свијету
„са вілом се, сінко! оженіо,
„па не можеш ні ті, Дјуро міо!“

А јој рече Дјуро Барјактаре:

„Не зборі то, моја мила мајко!

„немој сина с тијем убијати,

„немој срце моје іскубіти,

„јер да відіо нјесам Комску вілу,

„не бїх тебе ово говоріо;

„кад сам лані на планіні біо,

„— на Царіне²⁾ под Ком ізлазіо,

„тад ја відјох³⁾ пребіјелу вілу

„у печїні у Кому планіні,

„дје развіја біјело платно,

„ал јој од нъег' бјелје бјеше лице

„руменїе нъег' у перх-вінце,

„тад је мене срце понїјела,

„нъена слїка пред мном дома

„дневно ноцьно, маті моја! стої,

„па ако се са нъом не оженім,

„у земљу чъеш мене закопати.“

Кад то зачу остарала мајка,

тад је Дјуру сїну говорїла,

овако Дјура сјетковала:

„Кад не може другојаче біті,

„ті послушај мојега савјета,

„ако слушаш, кајати се нечьеш:

„Ледна зїма када, сїне, продје,

„а веселі Дјурдјев дан кад додје,

„тад чъе віле із Кома ізаты

„на Дјурдјев дан на Рїкавцу потї,

„да се купљу у плаво језеро:

„ті појаші претїла дорїна,⁴⁾

„хајде право преко свїх планїна,

²⁾ тако зове се једна велика равна под Ком планїној зато, што народ приновїда, да је ту лїтовав вєсгда цар Душан Сїлї Неманїч. ³⁾ відїл сем. ⁴⁾ дебелога коња.

„прије зоре додји до језера
„і закри се у буково ліштје,
„а кад додју пребіјеле віле,
„оне чье се статі звуковаті,
„у језеро голе ускакаті,
„на сухо чье аліне ⁵⁾ ставіті,
„на која се теб' допане, ⁶⁾ Дјуро!
„уграбі јој біјело одјело,
„у њем су јој крила сакривена,
„без којјех лететі не може,
„ніті потјі у Ком у планіні,
„вечь за тобом свуда чье одаті, ⁷⁾
„да ко бі јој рухо поклонію,
„а ті натраг не окрені главе,
„док не додјеш на Медуну граду.“
Кад то зачу Дјуро Варјактаре,
од радості на ноге скочио,
старој мајці руку пољубіо,
овако њојзі бесједіо:
„Е вала ті, ⁸⁾ моја міла мајко!
„ті сі дивно мене сјетовала
„і так чьу, мајко, учініті
„і с вілом се очьу оженіті.“
Па све бројі мјесеце і дане,
док біјелі Дјурдјев дан не сване,
а кад бјелі Дјурдјев данак додје,
појехао претіла доріна,
на га крену ⁹⁾ уз Куче крваве,
после оде ¹⁰⁾ преко свіх планіна,
докле додје рікавску језеру
а кад тамо јунак долазіо,
код језера се мало одморіо,
после се закри у буково ліштје,
да га небі відіјеле віле. —
Чім је зора біла забјеліла,
ал ете ті трі біјеле віле,

⁵⁾ халіне, облачіло. ⁶⁾ допадне. ⁷⁾ ходаті, ходіті. ⁸⁾ хе!
хвала тебі. ⁹⁾ је кренул, обернул. ¹⁰⁾ је одшел.

које сјају, ка звјезда даница,
чим су пале ¹¹⁾ код плавог' језера,
одма су се стале звуковати,
у језеро голе ускакати;
кад је свака у воду скочила,
тад устаде ¹²⁾ Дјуро Барјактаре
па нај лепшој узе одијело
і појаха дебела доріна
ідучь живо преко свих планина,
докле додје у Куче керваве
на Медуну граду біјеломе,
а са нїме самогола віла.
Із далека мајка га відјела,
од авліје ¹³⁾ врата отворіла,
левом руком сіна загрліла
а десном је вілу дохватила
па јїх воді двору біјеломе
а на знанје дадоше свакоме,
да се с вілом Дјуро оженію.
Тун веселје велико чиніше
па на свадбу братју окупише,
јошт дозваше і попа із Кума
те вјенчаше Дјура Барјактара
с пребіјелом вілом загоркінјом.
У друштву су оні живовавали
за двајесет і осам година
і дівні су пород породілі
баш трі сіна і четірі штъері.

Ово каже народна пїсма а приповѣдка народна до-
даје јошт ово: Пошто је Дјуро довел вілу, да јој је одѣло
закључал у скриньу і да јој га није давал за долга вре-
мена, а једном, када се народ біл окупил а іграл, ¹⁴⁾ рече
віла својему мужу Дјуру: Хајде, чловѣче! дај і менѣ
одѣло, да і ја једном поіграм, бар се сада не бојиш од
мене, јер і да біх тебе оставіла, ја не біх дѣтцу нашу.

¹¹⁾ су падле, су се спустиле. ¹²⁾ је устал. ¹³⁾ двор. ¹⁴⁾ јіграти
= плесати.

Дјуро се превари і дадне јој одѣло, она заигра два три пута около кола, па онда узме све четіри шчѣри і утече у Кум планину.

Тома Ораовац,
учитељ Цетинскі.

О СЛѢДАХ ПРАСЛАВЈАН.

(Надаљевање.)

Каже се, да су Инді Арији уже в оних стародавних часах стрѣљне пушке имели по тому, что се чита, да су совражнике своје од обседнутога мѣста однудили і од згорѣ дол јих одгнади бліском і громом, да су јих одблискали і одгромѣли.⁶⁾

В словари індічком іменованом амаракоша се зову стрѣљна оружја агњаистра. Нѣмци то слово престављају: Feuerwerfer, по славјанскі точиѣје огњострој из слов огень і сторити, то је оружје, ктеро огень стори. (Bohlen 2, 66.)

І исте цареве жене биле су добро увежбане в различном оружји і су шле с царѣм војсковат се в битву.

Проти совражнику билі су неочаковано окрутні, па прі всеј својеј ратоборности проти војникам совражникам, біла је војска аријска, что управо поразително свѣдочі о ње високој образованости і благоправности до веѣх обивателѣв невојинов, нај кротчајша, нај благајша і нај веч човекољубна мед војскама веѣх народоѣ вес-ольнога свѣта од нај древнѣјших времен до наших дни. Војници аријскі ніті о часѣ војне, дапаче ніті о часѣ саме битке нісу никада дѣрали в пољеделце і нісу пустошили пољан ніті дресес; сељані билі су недотекљиви і о часѣ самога сраженја, саме сече і саме битке ні пољеделцем нікто нічеса жалоба учинил по тому, что су сељане почитали добротникама чловечанства. Тако кротке, благе і човекољубне војске, какова је біла аријска, ніје било, что свѣт стоји і је ні до днешнѣга дну. В нашеј добѣ, в добѣ тісте развикане kulture і bildunge, humanitete і civilisacie се војскују также нај културнѣјши народі тако грозитанско окрутно і керваво, да се кажу керволочні рісі і гробоволкі (тігри і хијене) тѣм војујучим народам прісподобљени једном како герлече се герлічце. Свѣт садајні се је сам згрозил над својим преокрутним војеванѣм і се је почел посветовати в наше време по благом предлогѣ Русіје, како бі керваве војске по крајној мѣрѣ нѣколко ублажиле се. — Из всега тога се віди, како образовані і како благоправні су билі војници аријскі уже в она древна времена.

⁶⁾ Philostratus vita Appol. 2, 14. 3, 3.

Третји чин чинијају селџани. Њих једина должност је занимати се искључително селџанским господарством, в оправіа јиџих чинов нісу се смѣли мѣшати, нісу смѣли се занимати вѣдами, ніті дѣлами војничкімі, ніті ізкуствамі, художествами, ніті ремеслами. О ратоборности али склоности до војеванја ні најшло се у њих ніті сенце: напротив су посветілі своје живленје сцѣда мірним оправілам господарства селџанскога; білі су тако необічно дѣлавні, да су жіто (хлѣб), зажгали, ако јім га је преостало од добре лѣтине, да бі в будучем, пріходном лѣтѣ онет морали дѣлаті. В дѣлах својега чина, в оправілах селџанскога господарства су білі пако тако ізверстно образовані, да су Александер і његові Македоні дівом се дівілі њиховој тако ізверстно обдѣлавој земљи і лѣпо постројеним цестам. „Ту је слішал (Александер М.) да је земља на оној страні рѣке (Віпасе, *ίρασος* сада Бејах) богата і да тамо обівателі војнікі војују једнако ізверстно, како ізверстно селџани земљу обдѣлују і да імају поједіне державе і добро уредѣну владу, да су поставлени областніками нај ізвертніји, ктері нікому не чіне крівіце али насілја.“ ⁷⁾ „Од рѣке Инда до мѣста Палімботѣре держі красна царска цеста.“ ⁸⁾ — По списѣ Махабѣарата, імено в медьусписѣ Налусе, часто говорі се о ізверстних цестах імено о једној царској цестѣ = раджамарга. Можебіті да једна част оне славне цесте царске јешче в наше време обстојі в царској цестѣ сегажучеј од мѣста Ангоре до Агре, ктера је обсађена нај пріјетніјишімі дрворедами і іма індічке постојале дворе, чатварі; і зравен цесте камене столбе назначајуче версте, како Страбо о тој цестѣ ніше, да је всакіх десет індічкіх верет зравен цесте стал столб с написом імен осад і мѣст і оддалѣности једнога краја до другога по верстах.

Істо тако ізверстно образовані білі су і Інді Аріји четвертога чина, то је, ремеселнікі в својих оправілах. Њих должност біла је посветіті се искључиво само разноверстним ремеслам, ізкуствам, художествам і уметностам; біло јім је напротив запрешчено, преповѣдано, утікати се в должности јиџих чинов, они нісу смѣли се посветіті вѣдам і нісу смѣли разумовати, нісу се смѣли занимати оправілами і дѣлами војничкімі али селџанскімі. В ремеселнічкіх својих дѣлах білі су пако, і су јешче в наше време, подівучодно ізверстно увежбані. О часѣ Александра М. говорі Нерархос: „Інді Аріји білі су јако ізкусні і пріјателі художестев і уметностіј; віділі су прі Македонах транце (кісте, *quasten*) і су јіх тогчас подражајуч направілі, су волну нітами сошівали в војлоч (*Filz*) су ніті (*Zwirn*) онда вітегнулі і краској покрасілі (побојадісали); они су се і берзо научілі наредѣати лазбне вѣніке (чесалке купалне, *Badstriegel*) і олејчіке (баріліце за масло дрвјано, *Oehlflaschen*).“ ⁹⁾

⁷⁾ Арріан: поход Алекс. М. 5, 25. — ⁸⁾ Арріан: Инд. 3. —

⁹⁾ Страбо 717.

Уже пред часом Александра Макед. су Инді Арији знали наредвати папір із бумаге (Baumwolle), то је, із тканине бумажне приредене і потолчене за писанје. „Неархос приновѣдује, да і листе пишу на мочно столчену бумажну тканину, јини напротив тврде, да не знаду писати писма.“¹⁰⁾ Овдѣ има право Неархос, да Инді брахмані су писавали на бумажну тканину — па имају право і јини списователѣ, ктері тврде, да Арији војинскога, селѣанскога і промишлѣнѣчкога чина пису знали писма, они пису ниті смѣли се учити вѣдам.

Нѣктера художества умѣтності і промисли су Инді Арији тако ізкусно узвершилѣ, да знају с нај простѣјшимі і једнодушнимі орудјамі і настројамі нај тенчајша і нај нѣжнѣјша рукодѣлја наредити і сготовити і то тако тенка, нѣжна і дробносна, да ниті нај ізкуснѣјши, нај образованѣјши і вицвѣченѣјши наше добе Европејец не може досечи те ізверстності, толико менѣје како ју превѣшити.

Славнознане су биле уже в давновекостві тенке і пренѣжне тканине Индов Аријев і су славнознане і до нашега времена. Тенке бумажне, шелкове (гедбавне) і муселинене тканине индѣчке је драго куповал старі свѣт за разкошно, сквостно і надгерно драгоцѣно благо под іменем славнознаним: Sindones, тако су се іменовале од рѣке Sind' = то је од Индос-рѣке. Индѣчке претенке і пренѣжне тканине су биле тако ізверстне, да су Римљани обичавали јих звати: тканом вѣтрѣчем (ventum textilem) али пертеној (платненој) меглицој (nebulam linteam), од које се смѣсти в малу шкательцу, (кробочку, Dose) по двајсет і по веч лактов; і те претенке нѣжне тканине се ткају великом ізкуством на припростѣх статвѣцах (ткачим ставѣѣ, станокѣ) состојечѣх із четѣрех стебрічов (колков) в земљу забѣтѣх, і нѣ га народа, да бѣ могел издѣлати нѣчто слѣчнога і подобнога.¹¹⁾

Аврентсабес је нѣкога дну очѣтал својеј дчері, да је облека претенко облачилѣ і да бѣ се имѣла сраможлѣвѣје і прѣстојѣје облачити і она је показала, да има на себѣ седем облачил тога најчолана — і индѣчки Аријас зна претерган кус кісеја (жѣглавѣника, Nesselstuch), ктері разпростерт на травѣ, се видѣ једном како слаба сенѣца нѣке мѣглице, тако ізкусно случити, да ниті нај јаснѣјше око не разпозна слѣда разпора.¹²⁾

Также дендес је радѣ дивно нѣжних тканѣн Индѣја славна, на примѣр: мѣста Мадрас, Масулинатна і покрајине: Касѣмбасар і Касмира, кдѣ се зготовљају і издѣлавају дивно тенкі і нѣжні тибетанскі шалѣ із длаке дѣвѣјх тибетанскѣх коз.¹³⁾

Инді Арији знају ізверстно і ізкусно лужити шчелочне перетѣ (alkalische Erden beitzen) і направљати і случевати вечѣј дѣл веселѣх, живахнѣх і јаркѣх цвѣтов (бој, фарб) із растлѣн і із нерастов

¹⁰⁾ Страбо 717. — ¹¹⁾ Stephan Byz. слово: Darsania. Пани: Лѣсти стр. 399. 400. — ¹²⁾ Bohlen 2, 34. — ¹³⁾ Bohlen 1, 1. 2, 116.

тако, да ми високо образовани Европејци доднес то нісмо могли изумѣти.¹⁴⁾ Живописање в Индіји морало је бити уже од стародавна навадно, јербо краске прелѣне су се уже онда употрѣбовале. При Геленах і Римљанах се уже в стародавниѣ спомѣијају краске индичке, на примѣр: лакка, багрена краска од червѣча по санскритски именованого Кірмис, одтуда име те краске: Carmoisin, по славјански: червљено, то је, од червѣча.

Исто тако су изумѣли Инді Арији цинобер, ктери има своје санскритско име: Чиноварі од горовја разпростірајучега се на медѣ чинској (кітајској), кдѣ се је цинобер направљал, ми Европејци га і поднес именујемо по санскритски. —

Наша краска индіго, се је именовала по геленски: *индикон мелан* і уже име само каже, да извѣра из Индіје. Инді і Римљани су индіго употрѣбовали к писанју.¹⁵⁾ Сліке дробности (Miniatur-Gemälde) су се уже од стародавна в Индіји направљале. Оне се често спомѣијају в гледалишних јиграх. Често се звѣ љубезен дѣвушке из тога, да се најде при њеј дробностиа слика њенога драгога, ктеру јині спозна.¹⁶⁾

Бумажно платно красити (Kattundruckerej) су Инді Арији изумѣли.

Сахар наредѣати, то је, га варити из сахарного терсја су Инді Арији изумѣли, по санскритски се именује: саркара, по пракритски саккара; Русі се служе і теперво санскритскога слова: сахар = Zucker.¹⁷⁾

Рум і панчу (Puntsch) су также Инді Арији изумѣли. Мегастенес „говори также о тереји сахарном, да мѣд даја без бучел...“¹⁸⁾ на сок, рум, тога терсја бил је Индом Аријем преновѣдан по тому, что је премочен і здравју вреденосен, штетен, шкодљив. Када су га пако једнако хотѣли пити, су смѣшали пет предметов: рума, воде, чаја, сахара і лімоновога сока і су од слова пет по санскритски: пант именовали ту шјачу панча і се одтуда і поднес в Европѣ именује: Puntsch.¹⁹⁾

Мѣд, шјачу і име, имамо также из Индіје, по санскритски се именује: ма д љ у.

„Они вина не пију, кромѣ при требах, (требосек, вареник); але пију вино то је пиво, брагу, сварено из сорачинскога пшена, мѣсто из јечмена.“²⁰⁾

Пиво, ол, су имелі двојно, једно су сварілі из сорачинскога пшена (Reis), ктеро се је по санскритски именовало: супа, друго из јечмена (санскритски: јава) і се је именовало; јава супа = јечменова супа, Gerstensuppe. Пиво варе в Индіји і в нашу добу.

¹⁴⁾ Bohlen 2, 117. — ¹⁵⁾ Bohlen 2, 202. — ¹⁶⁾ Theater der Hindus S. 63. 153. Bohlen 2, 202. — ¹⁷⁾ Bohlen 2, 117. — ¹⁸⁾ Lassen 1, 270. 273. — ¹⁹⁾ Bohlen 2, 165. — ²⁰⁾ Страбо 709.

Narodne p̄sni.

8. Otuzna.

Iz Istre zapisal J. Volčić.

O dragi Ivane!	kad ona na večer
što ti ljuba dēla?	sama promišljuje
aj ninaj nenaj	
što ti ljuba dēla.	sama promišljuje
	za manom tuguje:
Je li ti je zdrava,	
zdrava i vesela	Kade si mi dragi
il ju glava boli,	kada češ mi dojći
več ju tuga mori?	
Glava ju ne boli,	Tužne su mi ure
več ju tuga mori	tužni su mi danki
i ju boli serdce,	tužni su mi danki
ko za manom tuče	još tužnije noći

9. Jezus Marijin sin.

Štajerska.

Tri device po polji rajžajo:

Sam Bog nam pomagaj in Marija!

Perva je tergala marijon: —

druga je tergala fajlnov ¹⁾ cvjet: —

tretja je tergala rožmarin: —

Perva je pila z kangelce ²⁾: —

druga je pila z majolkice ³⁾: —

tretja je pila z keliha ⁴⁾: —

Perva je rodila Jožefa: —

druga je rodila Janeza: —

tretja je rodila Jezusa: —

zveličarja cel'ga sveta: —

tretja je tergala rožmarin: —

spomin Jezus je Marijin sin. —

¹⁾ cvětlica. ²⁾ konvica. ³⁾ verček. ⁴⁾ čaša.

Turčija i Slavjani.

(Nadaljevanje.)

Léta 1459 je Mahomed II. uže čelu Serbiju s svojoj vojskoj zaplavil, popolno se je pooblastil i ju razdělil na turške pašalike. Od sada su Serbi i Bolgari i v obče hristjani podpavši pod jigo tursko terpeli naj težje robstvo. Turki su pustošili i plenili i mnogo jinih evropejskih zemelj, Horvatsku i Slavoniju; sama Ugorska bila je dolgo lét pašalikom turskim. Město Dunaj (Beč, Vieden) su Turki s ogromnoj vojskoj obsedli, ktero je slavni i hrabri poljski kralj Sobieski s svojimi zaveznikami od obsednutja rešil. Slovensko ljudstvo se i podnes spoměnja, kako su Turki v ilirsko-slovenske zemlje prihruli i jih plenili, mnogo vesi i cerkev požgali i nečloveško divjali, mnogo ljudi pomorili, tisuč i tisuč jih povjeli i v sužnost jih odpeljali v Turčiju globoku. — Po malu pak je počela sila turska oslabivljati i sreča zapuščati vojsku tursku. V početku minuloga stolětja, léta 1718 su avstrijanske vojske velik děl Serbije Turkam odvzele — pa léta 1739 su jih morali sopet nazad dati. Serbi sami si onda nisu mogli pomagati proti presilé turskoj i su morali terpeti neljudsko nasilje i okrutno utiskovanje tēh divjih asijatskih razbojnikov. V početku tekučega stolětja je zasvětila Serbam danica bolje budučnosti. Léta 1804 su Serbi, nemogavši već prestati okrutnosti Turkov, se vzdignuli proti svojim ugnětateljama pod vodstvom junaka Černoga Jurja i su Turke povsuda poražali i pobēdili i su se junačko ubranili, akoli je sultan pošiljal velike svoje vojske proti njim. I Rusi su se vojskovali s Turkami i su jih prisilili v mirē sklenjenom v Bukureštē léta 1812, da su morali Serbam dovoljiti, da svobodno opravljaju sami unuternja děla svoje zemlje i da se Turki ne smēju v to vmēšavati. Pa uže slēdeče léto se je opet vnela vojna s Turkom za Serbe nesrečna i Černi Juri moral je pobēgnuti na avstrijansku stran i Serbija je padla opet pod oblast tursku. Ne dolgo zatēm su se Serbi opet vzdignuli oružjem proti Turku; vodja jim je bil hrabri i lukavi junak serbski, Miloš Obrenovič, seljanski sin rođen v vesi Dobrinji; on je Serbe opet zval v vojnu zoper zakletoga protivnika hristijanstva, i deržali su se Serbi tako junačko, da su Turki počeli se pogadjati s Milošem i da su léta 1815 Serbom opet dovoljili, da mogu svobodno sami upravljati svoje nuternje oprave, da se v to Turki ne budu vmēšali i da prepušte zemlju Serbam, samo v městah i v tverdnjavah da bi ostali ješče Turki. Tēm se je Serbija toliko osvobodila, da ni bila već neposrēdno Turkam podložna, nego svobodna, samo morala je neveliku lětnu danj sultanu plačevati. Miloša su Turki spoznali za vojvodu Serbov. Léta 1827 stal se je Miloš dēdičnim knezom serb-

skim i léta 1829 su Rusi Turke prisilili, v mirě sklenjenom v Dri-nopolji, da su morali Serbiji vernuti šest staroserbskih od Serbije odterganih okrajev i potvrditi vse svobode, ktere su Serbi do sada dosegli. Obljubili su Turki vernuti Serbam šest staroserbskih okrajev, vernuli jih pak nisu, — obljubuju i obećaju Turki obilno i dosta radi, posebno ako se prisile, pa da bi dopolnili svoje obećanje, to se zgodi porědko. Tu se vzdigne Miloš nenadano s serbskoj vojskoj i se pooblasti těh šest staroserbskih okrajev — i tako je to obveljalo. Turki su se morali izseliti iz Serbije, samo jednu část města Bělograda su ješće zaderžali i v tverdjavě bělogradskoj je obsědel turski paša s posadkoj, pa ukazovati v Serbiji ni iměl nič i v serbske zadevě se ni směl nič měšati. Kromě Bělograda su ostale ješće turske posadke v Smederevě, v Sabcě, v Staroj-Ršavě, v Sokolě i v Užicě. Serbi su polučili ustavu, na kateru je knez Miloš prisegel i je ustanovil sovet iz znamenitih serbskih starešin. Na ravnině Vračarě zvuně Bělograda se je sbirala skupščina pod jasnim nebom. Zemlja pod turskoj vladoj opustošena je počela se opravljati, učilišća su se osnovala, narodna vojska se je vredila i Serbija je stupila med svobodne i ustavne deržave evropejske, od sultana je bila odvisna samo toliko, da je mu létu danj plaćevala. Knez Miloš je pako vladal okrutno i neustavno i Serbi su ga od vlade odstavili léta 1839 i su knezem izvolili njegovoga sina Mihala; buduč pako nisu bili s njim zadovoljni, se je moral iz Serbije izseliti i su si izbrali i proglasili knezem Aleksandra Karageorgěviča, sina Černoga Jurja, pervoga osvoboditelja Serbije. — Po několiko létah su bili i s vladanjem kneza Karageorgěviča nezadovoljni, i skupščina je povabila ga, da se sam vlade odreče, i kada je to storil, su poklicali opet na serbski prestol kneževsku porodicu Obrenovičev k vladě. Pred několiko létami je morala posadka turska i iz Bělograda i iz onih serbskih měst se oddaliti, kdě su do tada ješće turske posadke zaderževale se, tako da je Serbija sovsěm Turkov očišćena.

Serbija ima blizo jeden milijon obivateljev. Od 20. do 50. léta svoje starosti je vsaki Serb vojak, tako da Serbija može postaviti vojsko od 150.000 muž.

Serbija medji proti severu na Avstriju od ktere ju děli na polovinu Sava na polovinu Donava, od Bosne ju děli Drina, od Makedonije gorovje Šar i jine mnoge visoke gore, od Bolgarije Suha i Stara planina i rěka Timok. Zemlja Serbija je částju gornata částju rodovitna, pa ob časě turske vlade bila je slabo obdělana, sada se pako utešiteljno povzdiguje k višjemu blagostanju. Serbi su potomki Arijev vojničkoga čina (Kaste), čto se uže jasno spozna iz njih ratobornoga i junačkoga značaja, su obče visoke i krepke postave, pěsničkoga i praktičkoga smisla; znane su učenomu světu divnokrasne serbske pěsni narodne; Serbi imaju mnogo izverstnih vlastnostij i se krepko derže svojih starodavnih narodnih

običajev i obredov. Jedan od naj korisnijših starodavnih običajev narodnih je vsakako te, da žive v zadrugah; to je, kada otec umerje, se ne razdéli posestvo, zemljišće i jina pozostalost med njegovu porodicu, nego vse ostane ne razděljeno, vse ostane vlastnina vsěh zadrugarjev, oni izberu izmed sebe jednoga za starešinu, budi on starěji ali mladji, kteroga spoznaju, da bi naj mudrějše i naj pravičnějše gospodaril; on se posvetuje s vsemi zadrugarjami i kako sklenu, tako on gospodari, on ima kasu, novce, on prodaja i kupuje, što je cěloj zadrugě potreba, on plačuje davke i zastupa cělu zadrugu pred oblastju, to je pred praviteljstvom. Vsi zadrugarji se žene na posestvo. Neprecěnljivo koristen je te narodni običaj, koristen pojedinim zadrugarjam, narodu i praviteljstvu. Vsaki zadrugar ima zadružni dom, vsaki se može oženiti, ako ga zadene něka nesreča, ga podpira cěla zadruga, ali zboli, ima ljudi svojih, kteri mu postregu v bolesti, vsi se med seboj podpiraju i k dělavnosti i k blagonravnosti ravnaju.

V některih serbskih pokrajinah avstrijskih je několiko lět semo dovoljeno, da se smě ktože se hoče, odděliti od zadruge — i serbski něki narodoljubni spisovatelj piše, da večja čast onih propada, kteri se odděle od svoje zadruge. Naj bolje se može o tom prepričati Slovenec i Čeh, kako štetno (vredno, škodljivo) je, da smo odstupili od starodavnoga slavjanskoga običaja: živeti v zadrugah. Pri Slovencah i Čehah podědi i naslědi cělo posestvo samo jeden sin, drugim bratam i sestram mora pak ali v denarjah izplačati njih děl, ali pak jim odstupiti od posestva jeden děl. Ti izplatjeni bratji večji děl zaprave svoj děl, su kako něki zgubljeni sini, neimajuči svojega posestva, neimajuči obično nikoga, kto bi jih opoměnjal k dělavnosti i k štednji (k berežljivosti) i bi jim postregel v bolesti ali v starosti; oni množe čislo bědnih domkarjev i vbogih gostov i siromaških proletarijev. Slavjanski narodoljub ne može jinače, nego vseserdno i iskreno želati, da bi se zadružno življenje krěpko obderžalo med Serbami i med vsěmi plemenami slavjanskimi, med kterimi se je te pradrevni i prekristni običaj začuval do naših vremen.

3. *Serbi scěla i neposrědno podverženi turskoj vladě* žive v Bosně, v Hercegovině, v staroj Srbiji, v severnoj Albaniji i v severnoj Makedoniji.

Bosna i Hercegovina možetě se smatrati za jednu zemlju, katera leži med Dalmacijoj, bivšoj avstrijskoj vojenskoj granicoj, Srbijoj i Černogorj. S ostalimi zemljami neposrědno pod turskoj vladoj se nahodečimi se ta zemlja derži samo uzkim pasmom ležečim med Srbijoj i Černogorj. Zemlja je rodovitna pa jako prenebregana i slabo obdělana, čega je vladna uprava kriva po tomu, što oholi Turki, kako gospodujuči ljudi nečeju dělati, hristijani pa nisu bezopasni niti svojega življenja, niti svojega premoženja. Turk jih siloj opleni, kadakoli se mu zljubi, zato hristijani neimaju ve-

selja se truditi i mučiti zato, da bi već pridelali za razbojнике Turke. V Bosně su obivatelji po věře večji děl hristjani, jedni rimsko-katolički, jedni pravoslavni, pa blizo 550.000 Slavjanov je mahomedanske věre, su se poturčili v tistom časě, kada su Turki Bosnoj zavladači samo zato, da bi začuvali svoje gospodstvo i svoja posestva, oni su pa i sada Slavjani, govore po serbski i se derže i podnes mnogih serbskih i hristijanskih običajev. Něšto se godi v toj zemlji čudnoga, to namreč, da hristijani rimokatolički i pravoslavni ne trude se spreobnerti Turke na svoju věru hristjansku, nego da skušaju spreobnerti k věře hristjanskoj jeden drugoga. To je čudno! — Gradi, ceste, mosti, města i ulice, v oběe v Turciji vse javne zgrade i městnosti su na naj več opuščene i zanete, ulice su jako nečiste, směti i vsa sor i izdehla i poginjena živina se smetava na ulice tako, — da leže nerědko cěli kupi te nesnage pred hišami, ješče dobro, da mnogo pesov, kteri neimaju vlastnika, po městu lěta i tu krepačinu žere. Glavno město Bosně je Sarajevo je imelo někada 100.000 obivateljev, sada jih ima samo 40.000, onda ješče města Travnik i Mostar. Tri glavne tverdjavě su: Bihač, Banjaluka i Zvornik.

V Hercegovině je glavno město Trebinje s 10.000 obivateljami. Po bitvě nesrečnoj za Serbe na Kosovom polju su Turki se poblastili Bosne i Hercegovine i obivatelji su bili prisiljeni danj plačevati. Štefan Tomaševič kralj bosnički je lěta 1462 danj zaderža i vslěd toga je lěta 1463 Mahomet II. kteri je i Carigrad zavejeval s ogromnoj vojskoj prišel, je Štefana umoril, v osměh dnech razrušil 70 bosničkih gradov i měst, je odvlekel jednu tretjinu obivateljev v robstvo, je vteknuł 30.000 mladih Serbov med divje janičarje i drugu tretjinu je daroval svojim pašam v neograničenu vlastninu i je spreobnertul kraljestvo Bosnu v turski pašalik. Matija Korvin — Slovencem i podnes dobro znan pod imenom kralja Matjaža — kralj ugorski je sicer Turke spet iz večje časti Bosne i Horvatske izgual i ugorski Banat opet obnovil, ale po nesrečnoj bitkě za hristjane pod Mohačem lěta 1526 su v te pokrajine opet Turki priburili i jih svojej oblasti podvergli.

(Konec slědi.)

Listnica vredničtva. П. н. г. Э. Ф. в Буданештѣ. Просімо, не пошльати назад тѣх двѣх излішних нѣтсков. — G. A. K. v Ljublaně. Jako praktično, da se zanimate učenjem jezika ruskoga, obrazovan Slavjan dolžen v naše vreme naučiti se cirilice. Obširněje v posebnom dopisě. — G. L. J. v Reihenbergu. Vi ste ves iskren narodoljub; na vsa prijazna i važna vprašanja v posebnom listě.